

Älvsborgs Läns Museiförening
KULTURHISTORISK INVENTERING 16

HERRLJUNGA KOMMUN

TÄTORTEN

etapp 1 1977

Rapporten tryckt vid Älvsborgs läns musei-
förening, Vänersborg 1977.

Omslagsbild: Herrljunga järnvägsstation
omkring 1910.

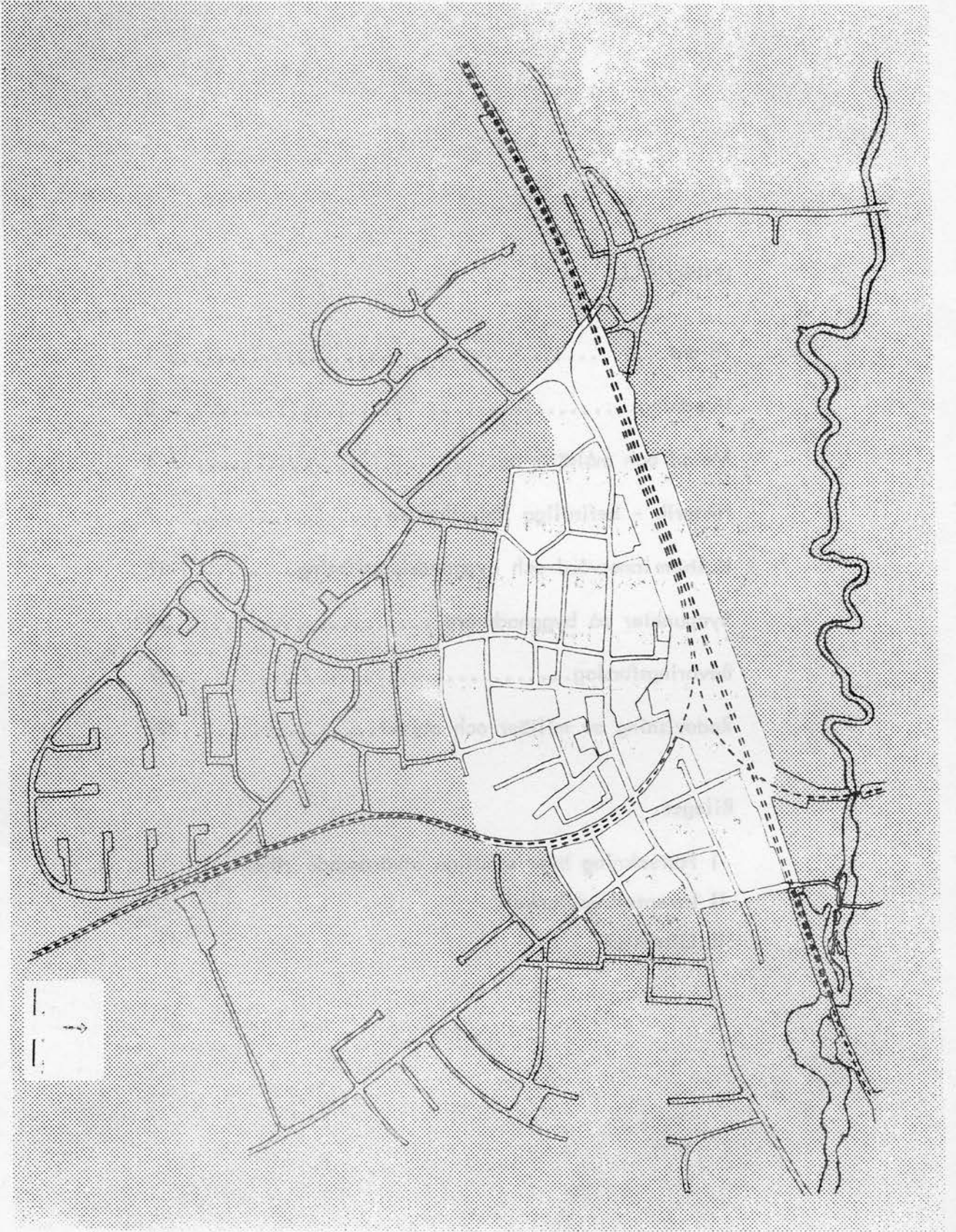
INNEHÅLL

Förord.....	1
Inledning.....	3
Metod och målsättning.....	4
Historik - befintliga förhållanden.....	7
Kulturm innesvård och byggnadslagstiftning.....	16
Synpunkter på byggnadsvård.....	23
Bevaringsförslag.....	27
Redovisning av miljöer och objekt.....	29

Bilagor

- I Förteckning över samtliga utvärderade objekt
- II Inventeringsblankett
- III Litteratur

Inventeringsområde 1976.

HERRLJUNGA KOMMUN

KOMMUNKONTORET
524 00 HERRLJUNGA

Telefon 0513-116 70 vx

Postgiro 11 69 40-8

BYGGNADSINVENTERING I HERRLJUNGA

Som ett led i pågående arbete med områdesplan för Herrljunga och revidering av stadsplanen för tätortens centrala delar har byggnadsnämnden beslutat om utförande av föreliggande inventering av kulturhistoriskt intressanta byggnader.

Planarbetet bör i hög grad ta sikte på ett bibehållande av den speciella bebyggelsekaraktären vid Storgatan och inom angränsande kvarter, vilken kännetecknas av omväxlingen mellan hus, öppningar i gaturummets väggar och framskjutande vegetationsinslag. Därvid är det väsentligt att de enskilda byggnader, som ur kulturhistorisk synpunkt är värdefulla, ges ett plan-skydd som stöder bevarandeintressena. Likaså bör nytillkommande byggnader ges sådan utformning och storlek att de väl smälter in i den eftersträlvade totalmiljön.

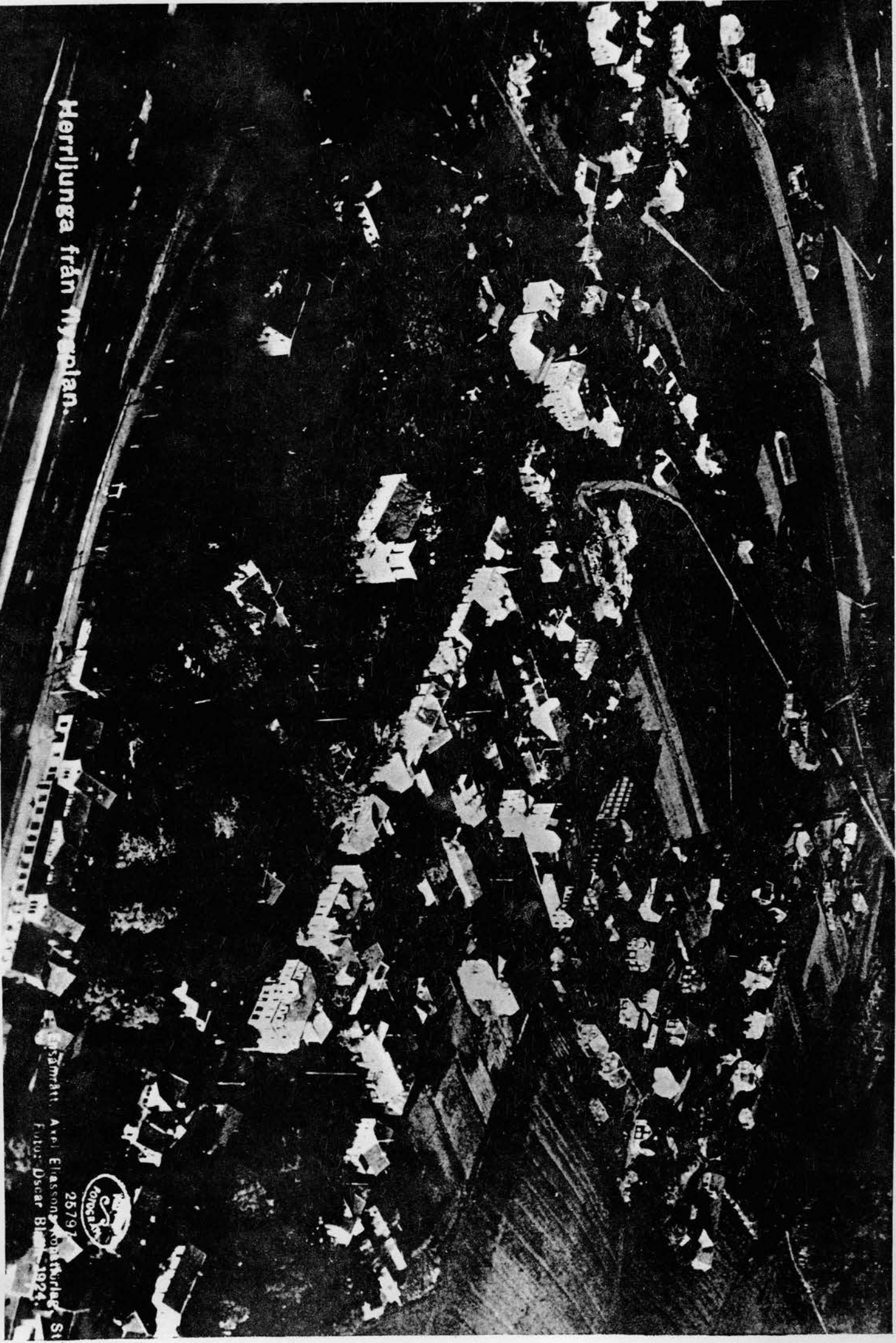
Sammantaget är det alltså av mycket stor betydelse att kommunen - som ett integrerat led i planarbetet - nu fått tillgång till en fullständig dokumentation av det befintliga byggnadsbeståndet i Herrljungas centrala delar.

Herrljunga 1977-05-16

Göran Vässmar
Stadsarkitekt

Herrljunga från Myrsölan.

Bebyggelsen i Herrljunga samhälle var fram till 1920-talet koncentrerad till ett handels- och köpstråk utmed Storgatan. Bebyggelsen växte därefter söderut och österut.

25797
Sjömatt. Axel Eliasson
Fotograf Oscar Blom 1924

INLEDNING

I all samhällsplanering som påverkar den fysiska miljöns omvandling ingår kulturminnesvården som ett viktigt led. Behovet av ett tillfredsställande inventeringsunderlag vad gäller byggnader och bebyggelsemiljöer av kulturhistoriskt värde, har därför blivit allt större under senare år.

I den kommunala planeringen - vid arbetet med generalplan och områdesplan - är en kulturhistorisk bebyggelseinventering ett oftast nödvändigt planeringsunderlag för att avgränsa områden för långsiktigt bevarande och ange särskilt skyddsvärda byggnader. För detaljplanearbetet kan ytterligare detaljerade uppgifter om bebyggelsen behövas. Först mot bakgrund av ett brett och fullständigt inventeringsunderlag är det möjligt att ta ställning till vad som bör bevaras och i planeringsarbetet skapa de nödvändiga förutsättningarna för ett bevarande och ett bibehållande av kontinuiteten i miljön.

På uppdrag av Herrljunga kommun har Älvsborgs läns museiförening under april månad genomfört en översiktlig kulturhistorisk byggnadsinventering inom Herrljunga tätort. Inventeringsarbetet ingår som ett led i kommunens arbete med ny centrumplan. Inventeringen har bekostats med medel från Herrljunga kommun.

Vänersborg i april 1977

Lena Andersson
Annalena Nordström

METOD OCH MÅLSÄTTNING

För den kommunala planeringen på olika nivåer finns stort behov av den fördjupade kunskap om bebyggelsens karaktär som den kulturhistoriska bebyggelseinventeringen kan ge. De kulturhistoriska inventeringarna kan i huvudsak indelas i två grupper - dokumentationsinventeringar och planeringsinventeringar.

Dokumentationsinventeringens främsta målsättning är att dokumentera bebyggelsen ofta efter ett selektivt urval av byggnader vid en viss tidpunkt. Inventeringen sker vanligen i vetenskapligt syfte.

Med planeringsinventering avses däremot den typ av undersökning som i första hand syftar till att skapa ett instrument för planeringsarbetet, vilket förutsätter att den slutförda inventeringen utmynnar i en utvärdering utifrån kulturhistoriska hänsyn. Väsentligt är därför att inventeringen som syftar till att ge underlag för pågående eller kommande planering anpassas till planeringssituationen, vilket medför att olika krav behöva ställas på inventeringens detaljeringsgrad. Den metod som vid läns museet tillämpats för inventeringar på översikts- och områdesplansnivå är totalinventering eller miljöinventering med uppgifter om byggnader och dess sammanhang i stadsbilden och landskapet.

Den översiktliga totalinventeringen utgör oftast ett nödvändigt planeringsunderlag för avgränsning av områden för långsiktigt bevarande s.k. bevaringsområden samt för att ange enstaka skyddsvärda byggnader. För ett sådant område bör, där så erfordras, ändradstadsplan upprättas, som fastställer befintlig bebyggelsestruktur. För detaljplanearbetet kan ofta ytterligare uppgifter vara nödvändiga för precisering av åtgärder och avgränsningar när det gäller bebyggelse inom bevaringsområden samt för byggnader utanför dessa som är av värde för den miljömässiga helheten. Vid behandling av objekt eller områden som i föreliggande rapport bedömts som särskilt värdefulla, bör denna föregås av fördjupade inventeringar som baseras på mer detaljerade arkivuppgifter, ingående beskrivningar, detaljerade bevaringsföreskrifter, eventuella uppmätningar etc. Detaljinventeringen kan därmed öka kunskapen om de enskilda objekten och ytterligare klargöra de kulturhistoriska och tekniska förutsättningarna för ett bevarande.

Inventeringen av Herrljunga centrala delar är främst en planeringsinventering och omfattar samtliga bebyggda fastigheter, ca 150, inom undersökningsområdet, vilket i norr avgränsas av järnvägen, i öster av Kvarnvägen/Östra Skolgatan, i söder av Södra parkgatan/Västergårdsgatan och i väster av Ringvägen. Inventeringen har skett oavsett ålder och kulturhistoriskt värde. De iakttagelser som gjorts har noterats på en särskild inventeringsblankett. Byggnaderna har vidare fotograferats. Bildmaterialet omfattar ca 500 bilder. Fältinventeringen har uteslutande rört bebyggelsens exteriör och den gårds- och gatumiljö i vilka de ingår. Uppgifter har också hämtats ur Byggnadsnämndens och tekniska nämndens arkiv. Det bearbetade inventeringsmaterialet presenteras i inventeringskartorna 1-5.

Urvalet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer redovisas i kartform under rubriken Bevaringsförslag (sid 26). Prioriterade miljöer och objekt karakteriseras mer ingående på sid 29-34.

Bebyggelsens småstadskarakter, framförallt utmed Storgatans södra sträckning, är ett mycket viktigt motiv i bevaringsförslaget.

Det är väsentligt för helhetsmiljön att inte bara enskilda byggnader beaktas utan också den omgivande miljön med dess beståndsdelar såsom gaturum, väg- och gårdsbeläggning, gårdshus, vegetation etc.

Det är därför i många fall viktigt:

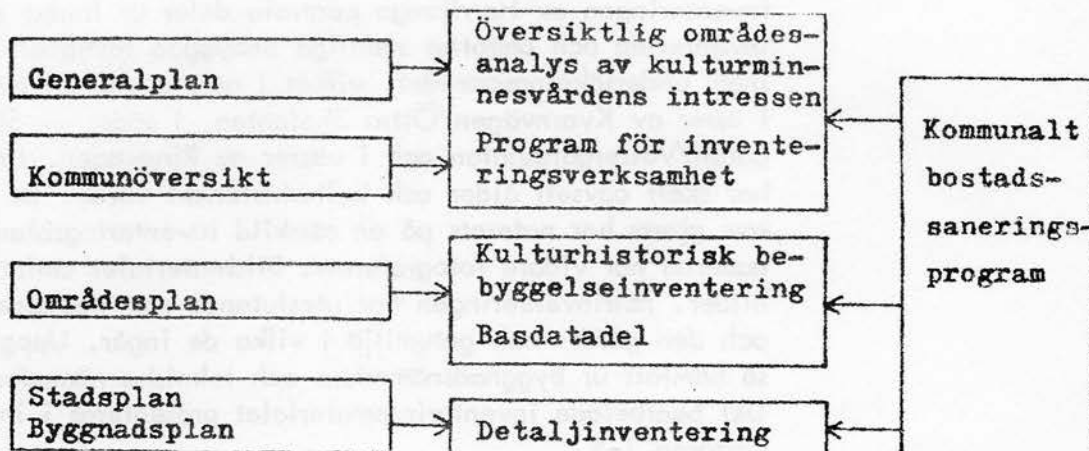
Att bibehålla kvartersbildningar, gatubredder, begränsade våningshöjder och fasadlinjer etc.

Att bevara bebyggelsens lokaltradition.

Att anpassa nybebyggelsen till befintliga byggnader och miljöer. Det kan gälla volym, material, färg och lokaltradition.

Att anknyta bevaringsförslaget till kommunens kommande och pågående planering på olika nivåer.

Att informera boende och affärsidkare på ett tidigt stadium om omfattningen av de insatser som planeras för att bevara en värdefull miljö.

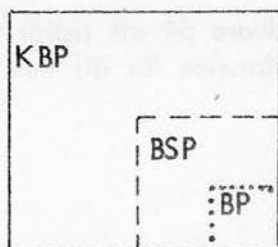

Riksantikvarieämbetets syn på förhållandet mellan kulturhistorisk byggnadsinventering och olika planeringssituationer.

Ur allmänt intresse och med hänsyn till berörda fastighetsägare kan krävas att kommunen med noggrant förarbete skall bereda sina bevaringsområden. Det är därför väsentligt att man på ett tidigt stadium tar ställning i princip till de rekommendationer som framförts i föreliggande rapport.

Som underlag för sin planering behöver kommunen en rad handlingsprogram. Utöver program för trafik, industribyggnad, social service, skolutbyggnad osv. bör också upprättas ett handlingsprogram för den långsiktiga behandlingen i bevaringsfrågor, ett s.k. bevaringsprogram.

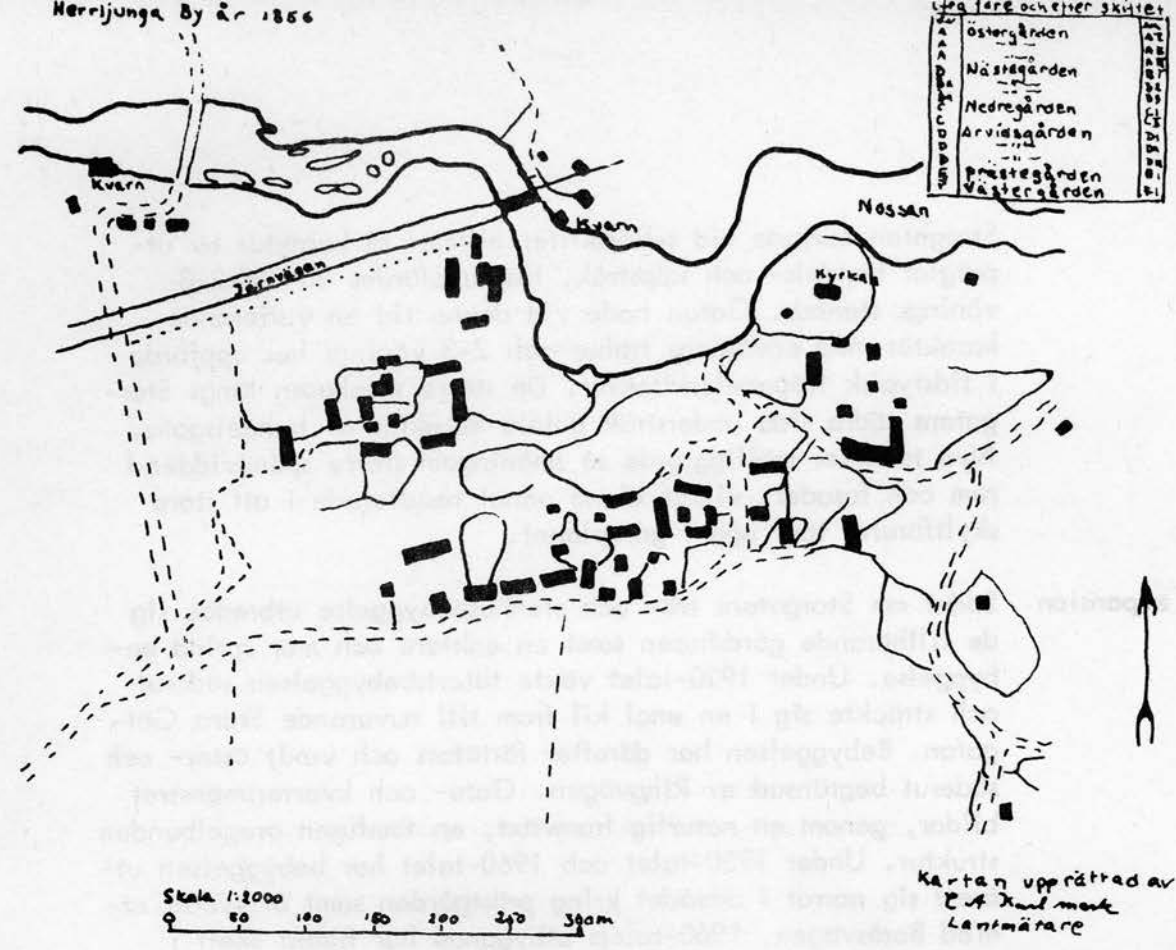
I bevaringsprogrammet anges kommunens avsikter beträffande sanering, rivning, kompletterande nybebyggelse etc. Därför bör det vara intimt sammankopplat med det kommunala bostadsbyggnadsprogrammet och till den centrumplanering som f.n. pågår.

KBP Kommunala bostadsbyggnadsprogram
 BSP Bostadssaneringsprogram
 BP Bevaringsprogram

Sanering III:s syn på förhållandet mellan olika typer av bostadsprogram.

Bevaringsprogrammet avses omfatta såväl bevaringsområden som fristående byggnader som bör bevaras av kulturhistoriska eller miljömässiga skäl.

HISTORIK - BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN.

Herrljunga by

Herrljunga by var före järnvägens tillkomst belägen vid Hara-bergets norra sluttning öster om nuvarande samhället. Den medeltida kyrkan låg norr om byn, vid Nossan, där nuvarande prästgården är belägen.

Järnvägens tillkomst

Samtidigt med västra stambanans framdragande vid mitten av 1850-talet och stationens tillkomst år 1863 koncentrerades bebyggelsen till området kring järnvägsstationen. Medeltidskyrkan revs och den nya kyrkan uppfördes år 1865 invid stationen.

Under slutet av 1800-talet steg befolkningsantalet kraftigt eftersom järnvägen gav upphov till en rad nya arbetstillfällen. Herrljunga utvecklades till en betydande järnvägsknutpunkt i samband med Boråsbanans och Uddevallabanans tillkomst på 1860-talet. Dessa banor var till en början smalspåriga. Allt gods som skulle fraktas vidare via västra stambanan måste därför omlastas i Herrljunga. Under åren 1897-1898 ombyggdes dock båda banorna till normalspåriga järnvägslinjer. Vid tätortsbildningen kring järnvägsstationen bosatte sig under senare delen av 1800-talet en rad affärsmän, vilka försåg samhället och den omkringliggande trakten med varor.

Marknader

Månadsmarknad hölls från 1881 på Herrljunga torg, sedan marknaderna i Mörlanda, Onsjö och Genevad upphört. Även gårdfarihandeln upphörde på 1920-talet. Månadsmarknaderna var livligt besökta och kom att dominera handeln med den omkringliggande trakten långt in på 1900-talet.

Storgatan

Storgatan började vid sekelskiftet alltmer få karaktär av utpräglad handels- och köpstråk. Här uppfördes en rad 2-3 vånings stenhus. Gatan hade vid denna tid en varierande karaktär med envånings trähus och 2-3 vånings hus uppförda i tidstypisk träpanelarkitektur. De större stenhusen längs Storgatans södra sida underströk gatans karaktär av handelsgata. Nya tekniker möjliggjorde så småningom större spännvidder i rum och fasader, vilket bland annat resulterade i att stora skyltfönster togs upp i gatuplanet.

Samhällets expansion

Söder om Storgatans trä- och stenhusbebyggelse utbreddes sig de tillhörande gårdshusen samt en enklare och mer spridd bebyggelse. Under 1920-talet växte tätortsbebyggelsen söderut och sträckte sig i en smal kil fram till nuvarande Stora Götgatan. Bebyggelsen har därefter förtätats och vuxit öster- och söderut begränsad av Ringvägen. Gatu- och kvartersmönstret bildar, genom en naturlig framväxt, en tämligen oregelbunden struktur. Under 1950-talet och 1960-talet har bebyggelsen utbredd sig norrut i området kring prästgården samt åt sydost utmed Boråsvägen. 1960-talets utbyggnad har främst skett i Horsby, Furulundsområdet. Under början av 1970-talet har området väster om centrum kring Ekevägen bebyggts.

Näringslivet

Järnvägen liksom industrin har förblivit traktens viktigaste näringar. Bland de ledande verksamheterna hörde tidigare piano- och orgeltillverkning, taktegel- och murstenstillverkning vid det numera nedlagda Herrljunga tegelbruk samt mejerier, slakteri, kvarn och bryggerinäring. Träindustrin, främst möbeltillverkning, dominerar idag industrin, liksom cementgjuteriet samt verksamheten vid västsvenska fotolaboratoriet.

De tidiga industrietableringarna skedde i samhällets centrala delar, medan större industrier under senare år förlagts till utkanterna.

Gällande stadsplaner

För Herrljunga tätort gäller stadsplan för år 1913 och 1918, med senare revideringar. För ett område begränsat av järnvägen i norr och Storgatan i söder gäller stadsplan från 1963, vilken medger 2-3 våningsbebyggelse. Nybyggnadsförbud gäller för samtliga kvarter inom tätorten undantaget kv. Köpmannen.

Vidare utbyggnad är planerad till Horsbyområdet söder om Furulundsvägen samt Prästgårdsområdet.

Vid kommunsammanslagningen 1952 bildades Herrljunga storkommun. Municipalsamhället Herrljunga bildade köping 1953. Antalet boende uppgick år 1976 till omkring 3.500.

Inventeringskarta 1
sid.11

MILJÖKARTA

Miljökartan redovisar bebyggelsestruktur, markbehandling samt vegetation.

Kartan belyser växlingen mellan äldre och yngre bebyggelse samt de nybyggnader som är under uppförande.

Större parkeringsplatser saknas i själva centrum, mindre ytor finns anordnade vid de moderna hyresfastigheterna. I övrigt fungerar avrivna tomter som temporära parkeringsplatser.

Vad gatubeläggningen angår återfinns idag endast gatsten på Storgatan. Ett mindre antal gator och gårdar är obehandlade medan det stora flertalet har asfalterats.

Vegetationen är en viktig del i miljön. Tätorten är rik på lummiga villaträdgårdar. Större gröna friytor finns vid kyrkan och i stadsparken.

Inventeringskarta 2
sid.12

ÅLDERSKARTA

Ålderskartan visar den äldre bebyggelsens koncentration kring samhällets forna medelpunkt - järnvägsstationen, samt till kvarteren utmed Storgatans handels- och köpstråk.

Av kartan framgår vidare samhällets förtätning och tillväxt från sekelskiftet fram mot 1930-1940-talet. Under de senaste årtiondena har ett flertal punktvisa nybyggnader uppförts i tätortens centrala delar.

Inventeringskarta 3
sid.13

BYGGNADSHÖJD

Av kartan framgår med all tydlighet tätortens lågskaliga karaktär med 1-2 våningsbebyggelse. Mot denna struktur kontrasteras de moderna hyresfastigheterna utmed Nästegårdsgatan.

Vid karteringen har endast full våningshöjd noterats.

I 1963 års stadsplan, för tätortens norra del, begränsas våningshöjden till 2-3 våningar. Vid utarbetandet av en ny centrumplan bör denna målsättning omfatta hela tätortsområdet. All nybebyggelse i centrumkärnan bör anpassas till befintlig struktur även vad gäller takvinkel och takmaterial.

Inventeringskarta 4
sid. 14

FASADMATERIAL

Trä var under 1800-talet det allmänna fasadmaterialet. I tätorten finns ett antal välbevarade bostads- och affärshus och skolbyggnader med rik träpanelarkitektur från sent 1800-tal. Träpanel av olika slag var vanligt långt in på 1920-talet på en- och flerfamiljshus, mindre fabriker samt framförallt på magasin och gårdsbyggnader.

Under 1800-talet var endast kyrkan putsbehandlad. Kring sekelskiftet uppfördes dock ett flertal bostads- och affärsbyggnader utefter Storgatan vilka var putsade i olika ljusa färgtoner. Från sekelskiftet och några årtionden framåt blev detta fasadmateriell allt vanligare på bostadshus samt fabriksbyggnader och har använts långt fram på 1960-talet som fasadmateriell på moderna hyresfastigheter, affärs- och kontorsbyggnader. Vid renoveringar har också ett flertal trä- och tegelhus reverterats. Tegelfasader var fram på 1950-talet ovanligt i tätorten. Endast järnvägsstationen med tillhörande byggnader var uppförda i detta materiell. Tegel blev därefter allt vanligare som fasadmateriell.

Under senare år har man börjat bekläda nya eller renoverade byggnader och gårdshus med olika slags fasadplattor och skivor.

Inventeringskarta 5
sid. 15

ANVÄNDNING I MARKPLAN

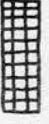

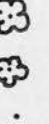
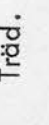

Liksom så många andra mindre svenska samhällen och städer har Herrljunga en livlig affärsgata flankerad av lugna bostadsgator. Storgatan, som redan under slutet av 1800-talet var det stora handels- och köpstråket, har behållit sin karaktär. Dit är så gott som all butikshandel koncentrerad. Även övrig service som bank, post, bibliotek, sporthall, biograf, cafeér, restauranger samt frikyrkobyggnader, skolor och förvaltningslokaler är lokaliserade till kvarteren utmed Storgatan.

Huvuddelen av butiksbyggnaderna längs huvudgatan inrymmer bostadslägenheter i de övre våningarna. Mer renodlade bostadsgator med villor och hyreshus finns i kvarteren söder om Storgatan samt utmed dess östra sträckning.

Ett antal äldre hantverks- och verkstadsindustrier finns efter samhällets expansion vid 1900-talets början kvar i tätortens centrala delar. Nyetableringar har därefter gjorts i kvarteren nordost om Boråsjärnvägen samt i samhällets ytterområden.

Inventeringskarta 1. Miljöskarta.

- Byggnad av äldre struktur.
- Byggnad av yngre struktur.
- Stenbeläggning.
- Grus.
- Asfalt.
- Vegetation.
- Träd.
- P Parkering.
- B Pågående nybyggnad.

Inventeringskarta 2. Byggnadsår.

- - 1900
- 1901 - 1929
- 1930 - 1949
- 1950 -

Inventeringskarta 3. Byggnadshöjder.

- 1 vån. [Solid black rectangle]
- 2 vån. [Vertical lines pattern]
- 3 vån. [Dotted pattern]

folkräkning 1980

Byggnadsinventering 1980

Byggnadsinventering 1980

Byggnadsinventering 1980

Byggnadsinventering 1980

Byggnadsinventering 1980

Inventeringskarta 3. Byggnadshöjder.

- 1 vån. [Solid black rectangle]
- 2 vån. [Rectangle with vertical lines]
- 3 vån. - [Rectangle with grid pattern]

Inventeringskarta 4. Fasadmateriel.

- Trä.
- Reverttering, puts.
- Tegel, sten, betong.
- Plattor, skivor / övr.

Inventeringskarta 5. Användning i markplan.

- Bostäder.
- Butiker, restaurang, hotell.
- Lager, gårdshus.
- Kontor.
- Skolor, saml.lokaler, off.byggnader.
- Industri.

KULTURMINNESVÅRD OCH BYGGNADSLAGSTIFTNING .

De skyddsinstrument man idag kan åberopa i gällande lagstiftning återfinns i den allmänna byggnadslagstiftningen samt inom kulturminnesvårdens specialförfattningar. Byggnadslagens användbara delar i bevarandesyfte motsvaras i huvudsak av planerings- och markanvändningsfrågor, byggnadsvårdsfrågor samt av byggnadslovsprövningen. Kulturminnesvårdens specialförfattningar utgöres av 1920 års kungörelse om det offentliga byggnadsväsendet samt av 1960 års lag om byggnadsminnen. Till specialförfattningarna räknas också fornminneslagen.

De nuvarande ekonomiska, juridiska och planmässiga möjligheterna till ett effektivt skydd av befintlig bebyggelse är begränsande till innehåll, räckvidd och livslängd. Det påbörjade reformarbetet kan först efter en tid väntas skapa bättre villkor. Den allmänna byggnadslagstiftningen har hittills varit inriktad på att reglera nybebyggelse och markanvändning. Kulturminnesvårdens specialförfattningar har å andra sidan reglerat behandlingen av befintliga byggnader, vilka bedömts äga ett särskilt värde. De båda lagtexternas bristande samordning har för kulturminnesvården inneburit betydande svårigheter att genomföra en allsidig byggnadsvård.

I den allmänna byggnadslagstiftningen har ett flertal brister aktualiserats, av vilka avsaknaden av en klart formulerad underhållsskyldighet samt reella möjligheter till rivningsreglering skjutits i förgrunden. Problem av ovanstående karaktär har ofta haft sin upprinnelse i att stadsplaner som tillkommit enligt tidigare lagstiftning och som medgett stora byggnadsrätter kunnat ligga kvar som gällande, vilket i sin tur skapat förväntningsvärden som avsevärt försvårat bevarandearbetet. Många byggnader har fått förfalla så kraftigt att det enda kvarstående alternativet varit rivning.

Den allmänna byggnadslagstiftningens viktigaste bestämmelser med inriktning på byggnadsvård är 38 § BS samt 54 § 1 mom. Erfarenheterna av dess tillämpning är dock varierande. Behandlingen av byggnader utom område med fastställd stadsplan försvåras bl.a. av att byggnadslovsplikten där ej innefattar bestämmelser om exempelvis omfärgning av fasad, byte av taktäckningsmaterial etc.

För att bevara samlade byggnadsmiljöer måste i allmänhet olika åtgärder kombineras. Dessa kan ha form av byggnadsminnesförklaringar, särskilda bestämmelser i plan eller genom andra överenskommelser.

Med stöd av 25 § BL kan föreskrivas att visst område skall utgöra reservat för kulturhistoriskt värdefulla byggnader s.k. K-märkning. Bestämmelsen försätter tidigare nybyggnadsrätt ur kraft men kan å andra sidan inte långsiktigt hindra att ifrågavarande byggnader rivs eller vanvårdas. K-märkningen förutsätter dessutom ägarens samtycke.

Speciallagstiftningen har hittills varit inriktad på skyddet av enstaka objekt vilket också försvårat hävdandet av sammanhängande miljöer. Någon motsvarighet till det miljöskydd som återfinns inom den modernare europeiska lagstiftningen, Lex Malraux i Frankrike, monumentlagen i Holland m.fl., finns f.n. ej i Sverige. Ett effektivt miljöskydd ställer därför vissa krav på att gällande byggnadsminneslag omformuleras. Så skulle exempelvis kriterierna för byggnadsminnesförklaringar bli mindre specificerade och fräntas den utpräglade inriktningen på bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla solitärer av direkt riksintresse. Kulturminnesvården bör dessutom beredas möjlighet att på en inventeringslista uppföra byggnader som inte kan anses uppfylla kriterierna för byggnadsminnesförklaring, men som ändå äger betydande värde för den miljömässiga helheten. I första hand får denna registrering ses som ett kontroll- och informationsinstrument.

Såväl byggnadslagstiftningen som specialförfattningens skyddsinstrument, som K-märkning och byggnadsminnesförklaring, är knutna till det nuvarande fastighetsbegreppet. Objekt på gatu- eller parkmark, äldre gatubeläggning m.m., vilka ofta utgör viktiga beståndsdelar i miljön kan således inte skyddas genom dessa instrument. Ett vidgat fastighetsbegrepp kan däremot undanröja dessa problem.

Fram till vår tid har kulturminnesvårdens speciallagstiftning succesivt omarbetats. Dessa revideringar har dock inte resulterat i en författning som på ett allsidigt och effektivt sätt täcker problematiken kring vård och vidmakthållande av kulturhistoriskt eller miljömässigt värdefull bebyggelse.

För ett genomförande av en nyanserad byggnads- och kulturvård, har specialförfattningen i viss omfattning kunnat kompletteras med den allmänna byggnadslagstiftningen. Lagtextens beröringspunkter med kulturminnesvården är begränsad till ett fåtal punkter och av generell art, men genom en konsekvent tillämpning av dessa moment, bör dock förutsättningar finnas för ett visst skydd åt värdefullare bebyggelse.

Kommunen kan begära förlängning av rådande byggnadsförbud för maximalt två år i sänder, för det fortsatta arbetet med stadsplan (§ 25 BL).

Enligt tillägg till byggnadslagen får byggnadsnämnden meddela förbud också mot rivning av byggnad inom område med stadsplan eller inom område där förbud mot nybyggnad råder. Rivningsförbudet kan meddelas för en tid av högst tre år med möjlighet till förlängning i ytterligare två år (§ 35a BL). Byggnadsnämnden, som i detta fall har full dispensrätt, kan under denna tid medge undantag från förbudet och dispens från gällande stadsplan när särskilda skäl föreligger för byggnadsföretag som står i överensstämmelse med bevarandeönskemålen (§ 34 BL). Vägrade byggnads- och rivningslov ger ingen rätt till ersättning för markägarna.

En stadsplaneändring i bevarandesyfte kan genomföras på två olika sätt. Värdefullare bebyggelse kan i stadsplan avgränsas och upptas som område för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Den allmänna beteckningen för sådana områden är s.k. K-märkning (§ 25 sista stycket BL). Till K-märkningen fogas i regel bestämmelser om områdets användning. Bestämmelserna sätter tidigare byggnadsrätt ur kraft men kräver markägarens samtycke. K-beteckningen innebär i sig inget reellt skydd mot rivning utan får kompletteras med ett temporärt rivningsförbud (§ 35a BL).

Ett andra alternativ att inom stadsplaneinstitutet skydda kulturhistoriskt värdefull bebyggelse är att skraddarsy stadsplaner efter befintlig bebyggelse, eller med andra ord att framställa en stadsplan som anpassar byggnadsrätten, användningen och byggnadsättet efter befintlig bebyggelse. För att förhindra rivning krävs även här en tillämpning av § 35a BL.

Om man vid prövning finner att expropriation av visst markområde bör ske, kan regeringen meddela fastställelse under villkor att expropriationen kommer till stånd inom ett år. Vid starka skäl kan tiden förlängas med ett år i sänder (§ 45 BL).

I byggnadsstadgan finns anvisningar som rör upprättandet av plan. Där framkommer bl.a. att syftet med planläggning är att främja en från allmän synpunkt så ändamålsenlig utveckling som möjligt av det område planeringen avser samt att bebyggelse med särskilt värde från historisk eller kulturhistorisk synpunkt såvitt möjligt skall bevaras (§ 9 BS). Vidare föreskrivs att den som upprättar plan skall samråda med länsstyrelsen och övriga myndigheter som kan ha väsentligt intresse av frågan. Det föreligger sålunda generell skyldighet att kontakta antikvarisk myndighet (§ 14 BS).

Byggnader som är av större värde från historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet (§ 38 BS). Byggnadslov fordras inte bara för nybyggnad eller sådan väsentlig förändring som är att likna vid nybyggnad (§ 75 BS). Byggnadsstadgan föreskriver att byggnadslov skall sökas också för ändring som avsevärt påverkar byggnadsplanlösning eller yttre utseende. Inom stadsplanelagt område fordras dessutom byggnadslov för omfärgning av fasad som ej vetter mot kringbyggd gård, för byte av taktäckningsmaterial etc. (§ 54 mom 1 BS).

För att de i bevaringsförslaget redovisade byggnaderna inte skall förlora sina yttre kvaliteter bör inte enbart ombyggnad utan också det löpande underhållet genomföras så att byggnadens utseende inte förvanskas. Vid underhållet bör för byggnadens karakteristiska delar i exteriören vårdas med bibehållande av material, utförande, form och profil. Kulör och färgtyp bör väljas med hänsyn till lokaltradition, funktion och ålder. Vissa förändringar måste givetvis tillåtas av funktionella eller stadsbildmässiga skäl, men till- och ombyggnader bör genomföras varsamt och underordnas helheten. Vid nybyggnad bör också bevakas att fasad- och takmaterial anpassas till befintlig angränsande bebyggelse som avses bevaras.

Konkreta riktlinjer för miljöns behandling, s.k. Q-märkning, bör därför formuleras som vägledning för utformning av byggnader, byggnadsvolymer, materialval, fasadutformning, gatu- beläggning etc. Miljöreglerna bör självklart bilda utgångspunkt för byggnadslovs- och dispensprövning.

Byggnad skall vidare underhållas så att vanprydnad inte uppkommer (§ 50 BS). Är byggnad förfallen kan byggnadsnämnden föreskriva att den skall rivas (§ 51 BS). Underhåll av tomt föreskrivs i § 53 BS. Byggnadsnämnden kan också mot vite ålägga byggnadens ägare att underhålla respektive riva (§ 70 2 stycket BS). Expropriation kan tillgripas för att försätta eller hålla fastighet i tillfredsställande skick när grov vanvård föreligger eller kan befaras uppkomma (§ 7 2 kap. ExL). Motsvarande gäller för att bevara historiskt eller kulturhistoriskt märklig bebyggelse (§ 8 2 kap. ExL).

SPECIALFÖRFATTNINGAR

År 1618 utfärdades vår första byggnadsförordning avseende kronans slott, borgar och befästningar. Kvar från denna tid finns ett bevarat plakat från år 1666 med "Påbudh om Gamble

Monumenter och Antiquiteter i Riket", vilket med vissa kompletteringar kom att gälla till år 1828. Då utfärdades förordningen om "forttida minnesmärkens fredande och bevarande", vilken för övrigt utgör föregångaren till gällande fornminneslag från år 1942. Märkligare byggnader i enskild ägo har till viss del skyddats i den numera upphävda fideikommissinstitutionen från 1600-talet.

Fasta fornlämningar är generellt skyddade enligt 1942 års fornminneslag (SFS 1976:442) och utgör en av de viktigaste lagarna inom kulturminnesvården. Den ger ett direkt skydd åt minnesmärken från såväl förhistorisk som historisk tid som gravhögar, domarringar, borgar, skansar, befästningsanläggningar, broar m.m. Tillsyn av fornlämningar i länet utövas av länsstyrelsen och Statens Historiska Museum, som har överinseende över skyddet och vården av de fasta fornlämningarna i riket (1942 års fornminneslag § 3 m.fl.)

Byggnadsminnen och byggnader som avses bli upptagna som byggnadsminnen representerar alla slags byggnader från olika tidsepoker i såväl offentlig som enskild ägo. Bland dessa finns slott, herrgårdar, bondgårdar, industribyggnader m.fl.

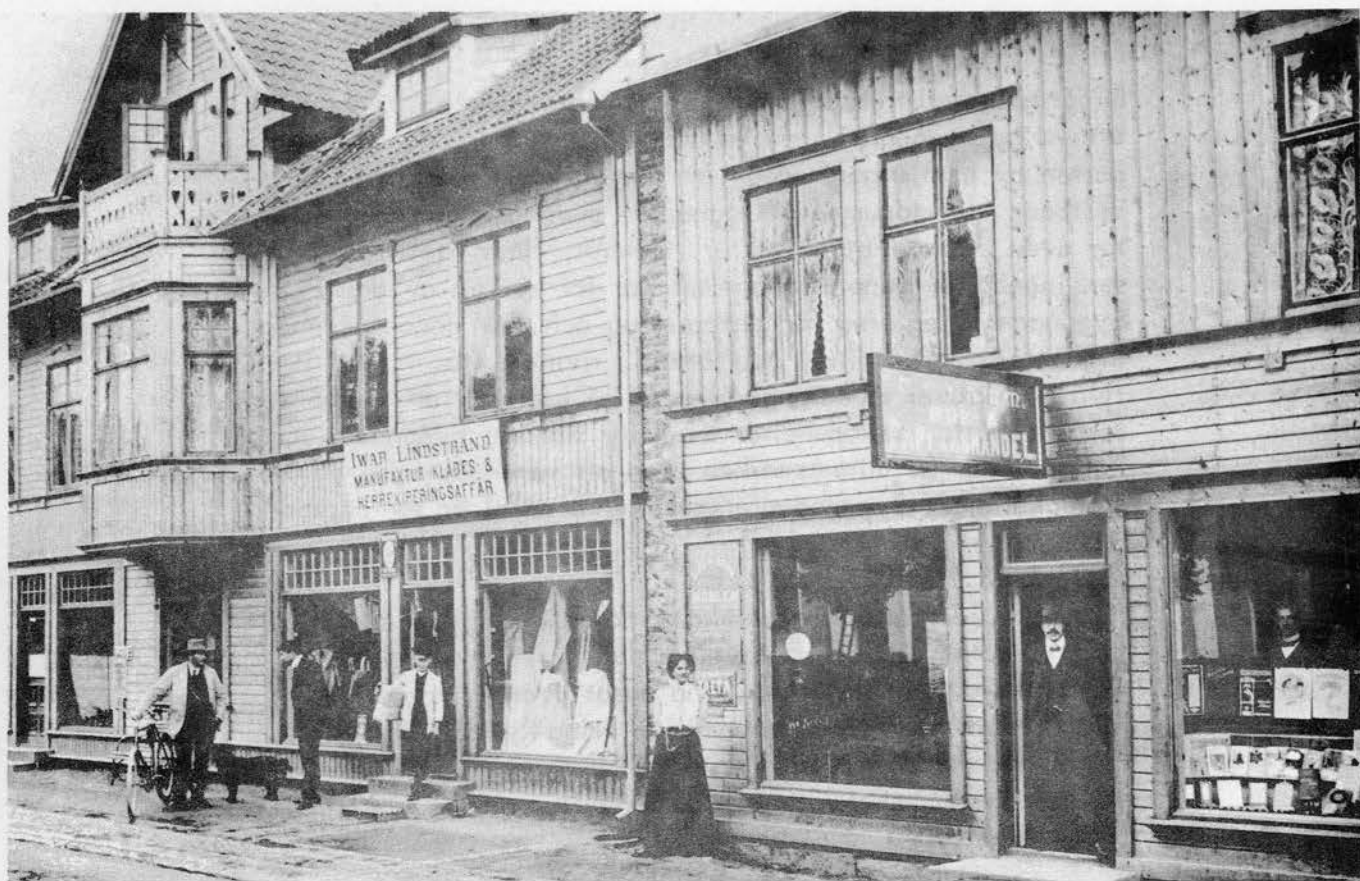
Enligt bestämmelserna i byggnadsminneslagen (SFS 1976:440, 441) kan byggnad som bevarar egenparten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historisk betydelsefull händelse och som med hänsyn härtill är att anses som synnerligen märklig, av länsstyrelsen förklaras som byggnadsminne. I de skydds-föreskrifter som utfärdas i samband med en sådan förklaring, anges i detalj i vilka delar byggnaden inte får förändras etc. Byggnadsminneslagen är f.n. helt inriktad på skyddet av den enstaka byggnaden men inte på miljöer, vilkas värde huvudsakligen ligger i miljöbilden. Antalet byggnadsminnen uppgår f.n. till drygt 300.

De snäva kriterierna för byggnadsminnesförklaringar har lett till att antalet registrerade byggnadsminnen f.n. uppgår till drygt 300. Som vägledning kan nämnas att fysisk riksplanering registrerat cirka 1 700 miljöer av riksintresse, varför behovet av justeringar i lagen sedan länge har påtalats. En rad olika förslag har hittills presenterats. MUS 65 har bl.a. förordat att ifrågavarande lag skulle kompletteras med en inventeringslista, på vilken myndigheterna gavs möjlighet att uppta även byggnader som inte uppfyller kriterierna för byggnadsminnesförklaring men som ändå äger ett betydande värde. Detta kan exempelvis gälla om byggnaden ingår i en kulturhistorisk värdefull bebyggelsemiljö. Enligt förslaget skulle införandet av inventeringslistan ge byggnaden ett tidsbegränsat skydd i väntan på byggnadsminnesförklaring.

Byggnader registrerade som byggnadsminnesmärken är samtliga offentliga byggnader samt av varierande ålder och typ. Merparten av dem utgöres dock av landets märkligaste byggnadsbestånd, typ monumentalbyggnader, men förteckningen upp- tar även enklare träarkitektur, sjukhus, fyrar etc. Kungörelsen innehåller generella anvisningar för vården av dessa byggnader. Reglerna för restaurering och mer genomgripande åtgärder som flyttning, överlåtelse, rivning etc. är restriktiva och kräver myndighetstillstånd. Observera att kungörelsen innehåller bestämmelser även för statliga byggnader som har karaktär av minnesmärken utan att vara upptagna på förteckningen. Byggnadsminnesmärkenas antal är för närvarande 310 st (KK 1920:774).

Oavsett ålder åtnjuter svenska kyrkans kyrkobyggnader liksom kyrkotomter och begravningsplatser sedan 1700-talet generellt skydd. Bestämmelserna avser även kyrkans inredning liksom planeringen av miljön kring kyrkan. Kyrkorna utgör den största gruppen skyddade byggnader ca 3.000 st. Riksantikvarieämbetet är här beslutande organ (KK 1920:744, 1963:540).

Prästgårdar av kulturhistoriskt värde registreras i en förteckning över kyrliga fastigheter vilken förs av resp. stiftsnämnd. Nämnden lämnar i samråd med länsstyrelsen anvisningar för vård samt prövar ombyggnadsärenden (SFS 1971:86).

För framtida vård och underhåll av miljön bör detaljerade miljöregler utformas.

Kvarteret Eken, Storgatan, övre bilden tagen omkring 1910, nedre från 1977.

SYNPUNKTER PÅ BYGGNADSVÅRD.

Samtliga former av bevarande måste bli en avvägning mellan tekniska, ekonomiska och kulturhistoriska hänsyn, där de speciella förutsättningarna i det enskilda fallet blir avgörande. Att utgå ifrån vad en byggnad har att erbjuda i befintligt skick är en god regel vid de flesta upprustningsföretag. Metoden kan sägas vara preventiv, då den har en dämpande effekt på en idag alltför vanlig ambition - den att vårda sönder en byggnad. Nyproduktionens begreppsapparat med dess teknisk- ekonomiska bestämmelser har inte gått omärkt förbi och med de resurser som idag tillhandahålls, har resultatet ofta inneburit en direkt inbjudan att modernisera alltför effektivt utan hänsyn till äldre inslag och material. Många byggnader har på detta sätt helt förlorat sin gamla karaktär. Upprustningar av ombyggnadskaraktär har dessutom prioriterats i lånegivningen framför mindre upprustningar av typ underhåll. Resultatet har i ena fallet blivit ett dyrare brukande av byggnaden, medan en fortgående förslumning tillåtits i det andra. Också de olikartade lånevillkoren vid statlig belåning har haft återverkningar på upprustningens omfattning hos byggnader i enskild ägo.

Med varsamma metoder är det idag fullt möjligt att tillföra en byggnad de flesta moderna bekvämligheter utan att fördärva dess unika egenskaper.

I byggnadsstadgan 1959 föreskrivs i 38 § att "byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt må icke förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet". Liknande bestämmelser finns i 9 §. Dessa samt även byggnadslagens 35 och 86 § jämte naturvårdslagens 19 § ger byggnadsnämnder möjligheter att agera i frågor rörande kulturhistoriskt värdefulla miljöer och objekt.

En stor del av en byggnads kulturhistoriska värde ligger i att en tidstypisk karaktär finns bevarad i dess yttre utseende. Men den måste också vara så fullständigt bevarad som möjligt i sina detaljer. Tyvärr blir dessa detaljer ofta föremål för förändringar. Förändringarna motiveras ibland av praktiska skäl, men lika ofta är det rent oförstånd från ägarens sida, som gör att exempelvis värdefulla snickerier blir utbytta och kakelugnar tas bort. Erfarenheten visar att ägarna i de flesta fall är mycket tack samma för att i tid få uppgifter om sådana detaljer som är betydelsefulla för byggnadens kulturhistoriska värde. Dessa kan i många fall höja byggnadens värde inte bara kulturhistoriskt och trivselmässigt utan även rent ekonomiskt.

skivor och andra detaljer bör konstrueras lika de ursprungliga med samma mått.

Också hur välbevarat huset är i det inre är avgörande för det kulturhistoriska värdet. Tyvärr har de flesta äldre hus idag mer eller mindre förändrats. Men också enstaka detaljer är värdefulla. Redan idag bidrar äldre detaljer i inredningen ofta till att höja husets ekonomiska värde. Vid bedömningen av enskilda fall måste man ta hänsyn till att endast mycket få äldre byggnader överhuvudtaget kommer att bevaras. Det är då viktigt att de är så fullständiga som möjligt.

Planlösning

Många ombyggnader kan genomföras utan att planindelningen ändras. Det är bättre att bevara den befintliga planen och inskränka förändringarna till ombyggnad av en del av huset än att företa en genomgripande förändring av planlösningen.

Eldstäder

Redan idag ökar en byggnads ekonomiska värde om kakelugnar, spisar och eventuellt kökspis eller spiskåpa finns kvar. Kakelugnar och andra äldre eldstäder är redan så sällsynta att man bör inrikta sig på att bevara de som finns kvar.

Snickerier

Dörrar, dörr- och fönsterfoder, golv- och taklister bör inte tas bort utan tvingande praktiska skäl.

Golv och tak

Äldre brädtak eller brädgolv bör bevaras, även om de måste döljas av papptak eller mattor.

De flesta upprustningsföretag genomförs med lån vilka tillhandahålls av banker och kreditinstitut, som ger lån vanligen på fastighetens pantvärde. Här lämnas dock inte, bl.a. mot bakgrund av bevaringsförslagets översiktliga karaktär och det ständigt rörliga kreditläget, någon ytterligare redogörelse för lämpliga finansieringsformer. Nämnas kan emellertid att statligt stöd till underhåll och ombyggnad av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse lämnas i form av s.k. förhöjt låneunderlag och tillägglån. Information om låneformerna lämnas av förmedlingsorganet i kommunen samt av länsbostadsnämnden.

Här är inte platsen att närmare gå in på utredningar av hur man bör gå tillväga. Läns museet lämnar i varje enskilt fall anvisningar i kulturhistoriska frågor. Nedan presenteras därför endast generella anvisningar om vård och underhåll.

Fasader

Viktigast är att kulturhistoriskt värdefulla byggnader får bibehålla sina fasader i oförändrat skick. I första hand gäller detta fasadernas material och färg.

Träpanelen är utmärkande för svenskt byggnadsskick under de senaste två århundradena. Panelen är en del av husets arkitektur och bör därför bibehållas. Skadade delar av panelen kan bytas mot nya med samma utseende. Man bör undvika att byta hela panelen - de bräder och lister som kan användas igen bör bibehållas.

Färgen bör i princip vara samma som huset haft tidigare. Också eventuella detaljer, knutar, foder etc., i avvikande färg bör målas i den färg som de haft tidigare. Särskilt viktigt är bibehållandet av rödfärg. I äldre tid var husen i allmänhet rödfärgade och ännu utgör rödfärgen ett viktigt inslag i det svenska kulturlandskapet. Med rödfärg menas här den faluröda slamfärgen - en vägg som målas med täckande färg (oljefärg, plastfärg) får ett helt annat utseende.

Snickerier

Dörr- och fönsterfoder, taklist och andra snickerier är en del av husets arkitektur och måste bibehållas om inte husets utseende skall förändras. Skadade delar bör bytas mot nya med exakt samma utseende och profilering. Ännu mer än i fråga om panelen gäller här att alla delar som är i användbart skick skall bibehållas. Eventuell gammal ytterdörr bör bevaras.

Fönster

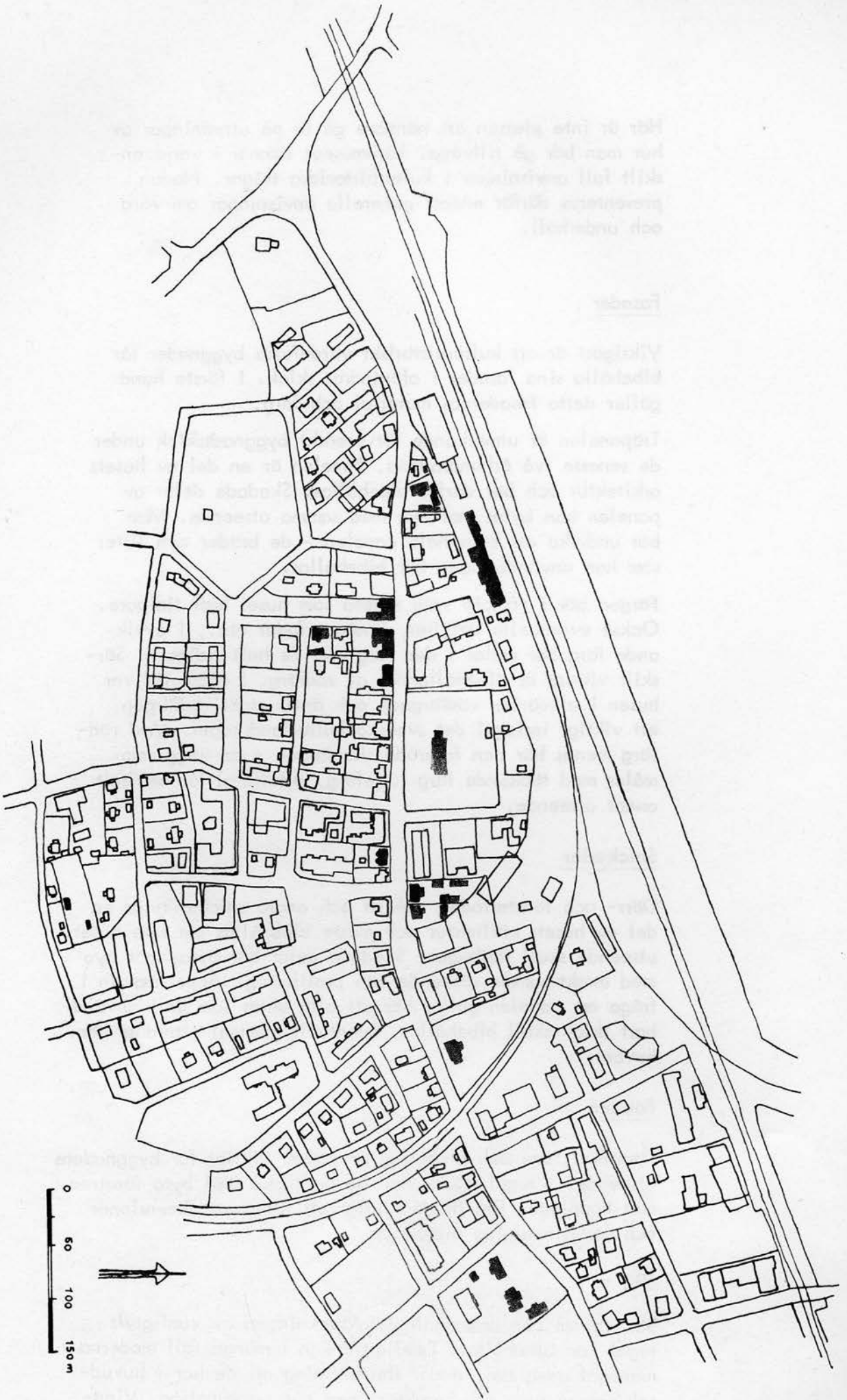
Fönstrens form och placering är ytterst viktigt för byggnadens utseende. I regel måste man av praktiska skäl byta fönstren mot kopplade. Det är då viktigt att fönstrens dimensioner och spröjsindelning bibehålls.

Tak

Bäst är om den ursprungliga taktäckningen av vanligtvis tegel kan bibehållas. Emellertid kan i många fall moderna material användas, under förutsättning att de har i huvudsak samma färg och karaktär, som det ursprungliga. Vind-

Bevaringsförslag 1976.

Kulturhistorisk värdefull byggnad. Eventuella förändringar bedöms ur antikvarisk synpunkt. (Se vidare sid. 27.)

BEVARINGSFÖRSLAG

Avsikten med föreliggande bebyggelseinventering har främst varit att presentera miljöer och enskilda objekt av kulturhistoriskt intresse, men även att kartlägga karaktäristiska drag i bebyggelsestrukturen såsom gatumönster och kvartersbildningar. För att praktiskt genomföra ett bevarande av kulturhistoriska skäl förutsätts ett urval och en prioritering. Urvalet bör omfatta ett tvärsnitt av olika typer av bebyggelse representativt för olika tidsperioder.

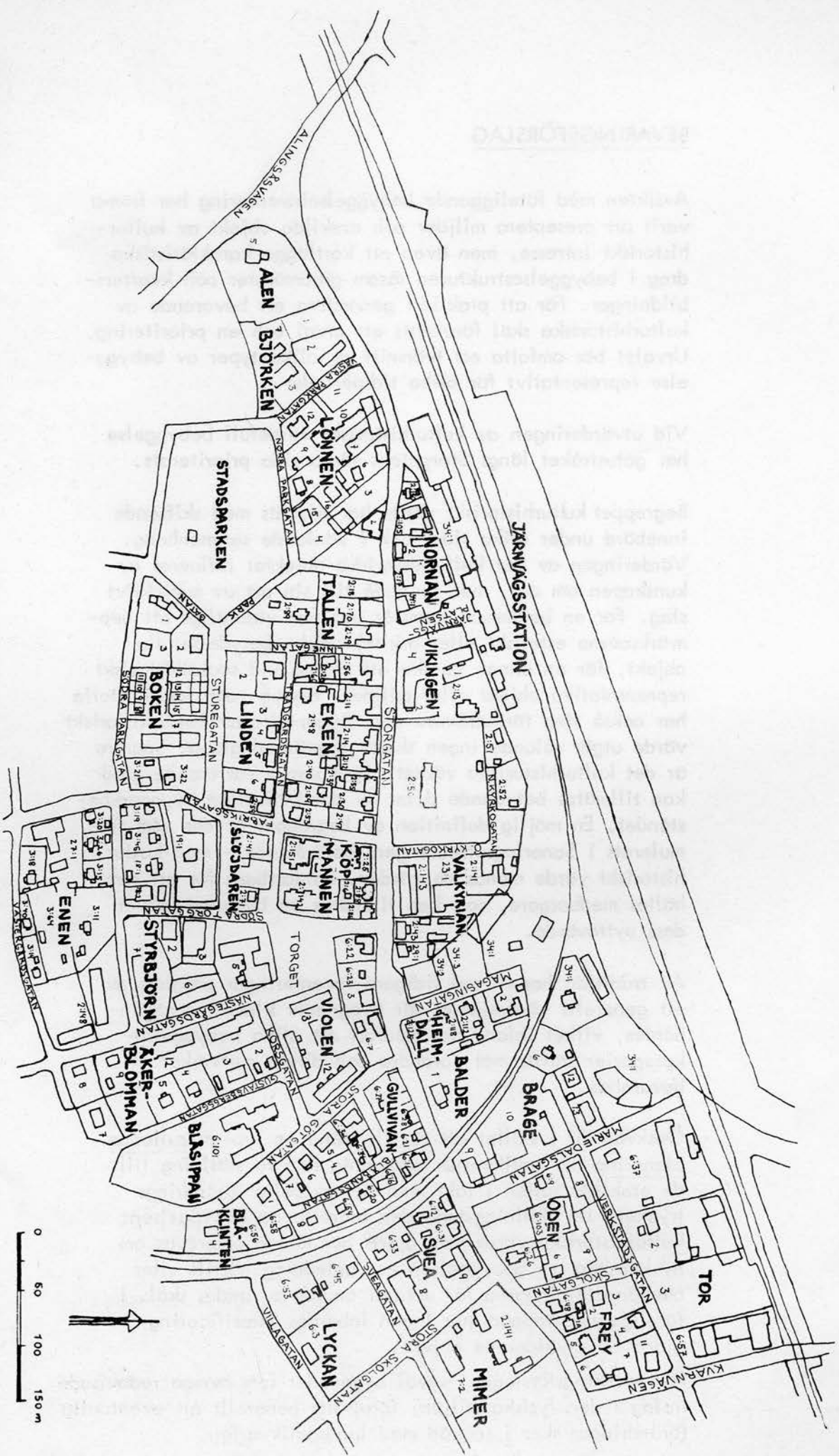
Vid utvärderingen av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse har gatustråket längs Storgatans södra sida prioriterats.

Begreppet kulturhistoriskt värde har brukats med skiftande innebörd under olika tider och i växlande sammanhang. Värderingen av det kulturhistoriska objektet influeras av kunskapen om det, men är ändå till sin art av subjektivt slag. För en bedömare framstår det som väsentligt att uppmärksamma estetiskt eller arkitektoniskt betydelsefulla objekt, för en annan kanske att stanna vid socialhistoriskt representativa objekt eller miljöer. Person- och lokalhistoria har också sina förespråkare osv. Byggnader av kulturhistoriskt värde utgör sålunda ingen skarpt avgränsad grupp. Snarare är det kulturhistoriska värdet något som i varierande grad kan tillmätas betydande delar av det befintliga byggnadsbeståndet. En möjlig definition av begreppet är den som formulerats i Saneringsutredningens betänkande - med kulturhistoriskt värde menas de värden, uppfattbara för ett samhälles medborgare, som kan tillmätas en byggnad utöver dess nyttovärde.

Av tradition har en rad tidigare inventeringar präglats av ett generellt värdesystem där byggnader klassificerats inbördes, vilket ibland har medfört att olika bebyggelsekategorier ställts mot varandra och direkt motverkat ett bevarande.

Önskvärt är i stället att få till stånd en typ av rullande planering där antikvarisk sakkunnig kan ta ställning till de enskilda fallen i takt med det aktuella förändringstrycket. De ställningstaganden beträffande bebyggelsens kulturhistoriska värde som gjorts bör kunna omprövas om ny kunskap om bebyggelsen ger anledning härtill eller om förutsättningarna för urvalet ändras av andra skäl. I föreliggande rapport har ingen inbördes klassificering gjorts av utvärderade objekt.

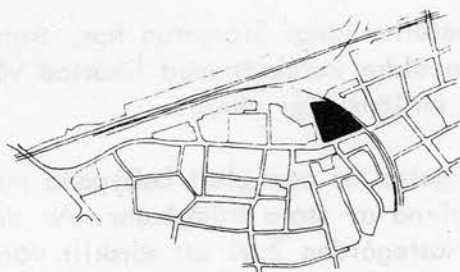
För bevaringsförslagen, såväl byggnader som övriga redovisade inslag i den fysiska miljön, förutsätts generellt att eventuella förändringar sker i samråd med landsantikvarien.

Adresskarta.

Fastighetsbeteckningen Herrljunga Arvidsgården omfattar fastigheterna i kv. Balder, Blåklungen, Blålockan, Blåsippan, Frey, Gullvivan, Lyckan, Mimer (södra delen), Oden, Tor, Svea. Herrljunga Nästegården: Kv. Eden, Herrljunga kyrka, Köpmannen, Stöjdaren, Tallen, Valkyrjan, Vikingen. Herrljunga Västergården: Kv. Enen. Herrljunga prästgården: Kv. Mimer (norra delen). Herrljunga: Järnvägsområdet samt kv. Nordan. Stadsögar: Kv. Boken, Linden. Enkla siffror avser tomtnummer.

REDOVISNING AV MILJÖER OCH OBJEKT.

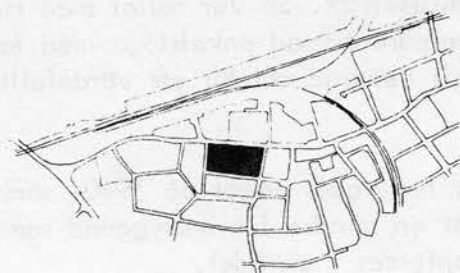
Kv. Balder

Kvarteret gränsar till Boråsjärnvägen och har därigenom erhållit formen av en kvartscirkel.

Kvarteret var i 1913 års stadsplan uppdelat i två kvarter, Heimdall och Balder mellan vilka en

mindre väg planerade anläggas. Denna kom ej till stånd men en avstyckning markerar dess tänkta sträckning.

Kvarteret var på stadsplanen reserverat för villa- och egnahemsbebyggelse och indelat i åtta tomter. Av dessa återstår endast de fyra västligaste. De var vid 1800-talets slut bebyggda med en mindre snickerifabrik samt två bostadshus. De sistnämnda har under 1920-30-talet ersatts av två enfamiljsvillor samt en modern hyresfastighet i två plan. De övriga fyra tomterna bildar numera tomt nr 1. Här uppfördes vid sekelskiftet en större läkarbostad omgiven av en mindre parkanläggning. Fastigheten inrymde förutom läkarbostad och mottagningsrum även bostäder åt tjänstefolket, därav det stora antalet ytterdörrar. Byggnaden som är mycket välbevarad är uppförd i tidstypisk träpanelarkitektur. I bevaringsförslaget ingår tomt nr 1.

Kv. Eken

Kvarteret Eken som är tätortens största centrala kvarter, är indelat i tretton tomter av något varierande storlek. Det började bebyggas på 1870-80-talet och förtätades kraftigt vid tiden kring sekelskiftet.

Huvuddelen av de äldre byggnaderna är bevarade. Endast ett litet antal gårdshus och garage är av yngre datum. Bebyggelsen är koncentrerad till området längs Storgatan där kvartersbutikerna tidigt kom att dominera handeln.

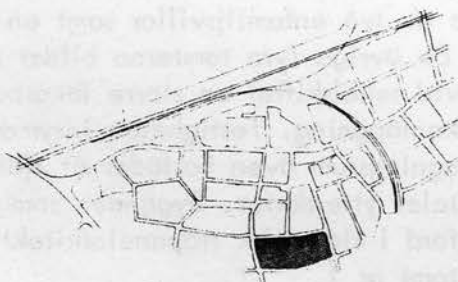
Av särskilt kulturhistoriskt intresse är dels hörnhuset på Herrljunga Nästegården 2:56, en reverterad sekelskiftesbyggnad med rustiserad

bottenvåning och tornprydnader, dels grannfastigheten på Herrljunga Nästegården 2:14. Den senare är med sin äldre karaktär en god representant för de första affärsbyggnader som växte upp längs Storgatan vid 1800-talets slut. Byggnaderna är värdefulla inslag i miljön längs Storgatan och Järnvägsplatsen.

Även de övriga fastigheterna längs Storgatan har, trots exteriöra förändringar, genom sin äldre karaktär med likartad våningshöjd och takvinkel ett stort miljömässigt värde.

Tomterna söder om Storgatan är mer glest bebyggda med bostads- och gårdshus, ofta omgivna av stora trädgårdar. Av dessa byggnader har Herrljunga Nästegården 2:60 ett särskilt värde. Fastigheten var ursprungligen baptistkyrka. Senare har den tjänat som orgelfabrik och är numera bostadshus. Den är intakt bevarad och är med sin sekelskiftskaraktär och rika träpanelarkitektur ett värdefullt inslag i tätortsmiljön.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Nästegården 2:11, 2:56, 2:60.

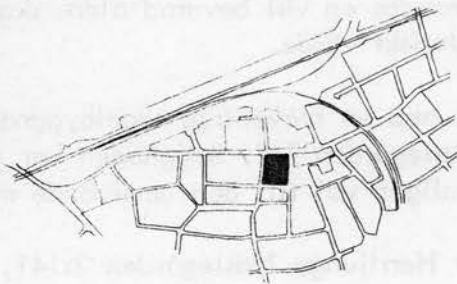
Kv. Enen

Kvarteret låg långt in på 1900-talet utanför stadsplanlagt område men var i huvudsak utbyggt på 1910-20-talet i samband med samhällets naturliga expansion söderut mot

Västergårdsgatan. Äldre bostadshus som låg i området kringbyggdes av modernare enfamiljsvillor. Så var fallet med Herrljunga Västergården 3:64 en mindre timrad enkelstuga med faluröd locklistpanel. Stugan är helt bevarad och är ett värdefullt inslag i kvartersmiljön.

Bebyggelsen i kvarteret förtätades något på 1940- samt 1960-talet i samband med att en mindre fabriksbyggnad samt två moderna hyreslängor uppfördes i området.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Västergården 3:64.

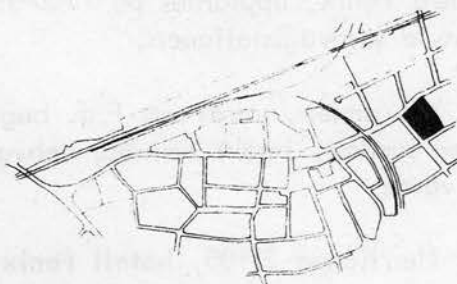
Kv. Köpmannen

Kvarteret som gränsar till Storgatan och Torget var på 1910-talet indelat i sju tomter av varierande storlek och form. Indelningen har dock ändrats med åren i samband med ny- och tillbyggnader.

Detta har i sin tur resulterat i en mycket skiftande bebyggelsestruktur med skarpa växlingar mellan äldre och yngre byggnader. Mot Storgatan återfinns tre äldre affärs- och bostadshus varav Herrljunga Nästegården 2:88 besitter ett särskilt stort kulturhistoriskt värde. Byggnaden är med sin sekelskiftskaraktär och helt bevarade träpanelarkitektur ett värdefullt inslag i miljön utmed Storgatan.

Mitt i den äldre affärslängan mot Storgatan uppfördes på 1960-talet en modern affärsbyggnad som i struktur kontrasterar mot de omgivande fastigheterna. I kvarterets mitt finns en äldre bostadsfastighet omgiven av dels en Missionskyrka från 1898, senare tillbyggd, dels en modern hyreslänga i tre plan som vetter mot Torget.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Nästegården 2:88.

Kv. Mimer

Av kvarteret Mimer ingår endast den västra delen i inventeringsområdet, med fastigheterna Herrljunga Nästegården 2:141 och Herrljunga prästegården 7:2.

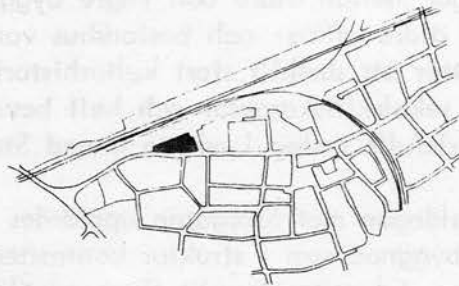
Kvarteret bildade i 1913 års stadsplan gräns i öster för stadsplanlagt område. År 1878 uppfördes en skolbyggnad, - en timrad länga i ett plan - i utkanten av det växande stationssamhället, på fastigheten Herrljunga Nästegård 2:141. Herrljunga äldsta fasta skola återfinns vid platsen för Herrljunga gamla by vid Haraberget öster om nuvarande samhället.

Herrljunga folkskola utökades på 1880-talet med en vinkelställd byggnad i ett plan. 1908 påbyggdes en våning samtidigt med att ytterligare ett skolhus tillkom på skolgården.

Byggnaderna bildar tillsammans en väl bevarad äldre skolmiljö av mycket stort kulturhistoriskt värde.

1936 utökades skolmiljön med en tvåvånings tegelbyggnad på fastigheten Herrljunga prästegården 7:2. Byggnaden har yngre karaktär men ansluter tämligen väl till den omgivande miljön.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Nästegården 2:141, Stureskolan.

Kv. Nornan

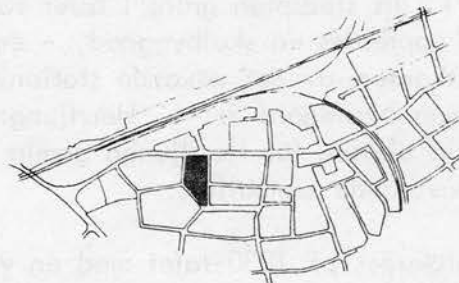
Kvarteret Nornan tillhör den äldsta tätortsbildningen som växte upp vid stationsområdet.

Kvarteret som har trekantform och är indelat i sex genomgående tomter bebyggdes under 1870-80-talet med affärs- och bostadsfastigheter i ett och två plan.

I samband med att Herrljungas betydelse som järnvägsknut ökade blev resandeströmmen större och därmed behovet av hotell och gästgiverier. Ett av dessa, "Herrljunga skjutsstation" och gästgivargård, sedermera Hotell Fenix, uppfördes på 1880-talet i kvarteret Nornan strax invid järnvägsstationen.

Byggnaderna, ett hotell, två annex, varav ett f.d. bageri, samt två uthuslängor, bildar en samlad, intakt bevarad bebyggelsemiljö av kulturhistoriskt värde.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga 2:105, hotell Fenix.

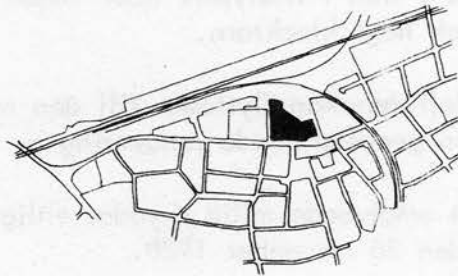
Kv. Tallen

Kvarteret Tallen är beläget vid Storgatan rakt söder om järnvägsplatsen. Det är indelat i sex rektangulära tomter varav en genomgående. Bebyggelsen uppfördes i huvudsak vid tiden kring

sekelskiftet och var mycket glest grupperad. Mot Storgatan, på fastigheten Herrljunga Nästegård 2:29 uppfördes 1908 en större reverterad bostads- och affärsbyggnad i två plan. Fastigheten ansluter med sin välbevarade sekelskiftskaraktär till miljön utmed Storgatan.

I övrigt var kvarteret vid denna tid bebyggt med fyra mindre bostadshus med tillhörande uthuslängor. Av dessa återstår endast en gård belägen i kvarterets södra del. De avrivna tomterna tjänar idag som tillfälliga parkeringsplatser. Mot Storgatan uppfördes på 1960-talet en affärsbyggnad i tre plan som med sin moderna struktur kontrasterar mot den äldre sekelskiftsbyggnaden.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Nästegården 2:29.

Kv. Valkyrian

Kvarteret gränsar i norr mot järnvägsområdet samt mindre industri- och upplagsområden och har därigenom erhållit en något oregelbunden form. Kvarteret är in-

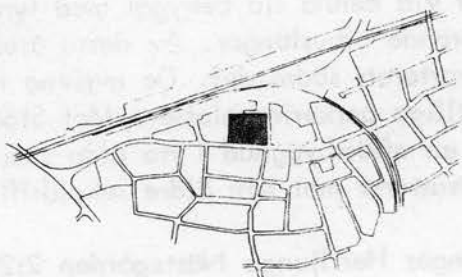
delat i nio tomter av varierande form och storlek.

Området började bebyggas vid 1800-talets slut. Vid Norra Kyrkogatan låg vid denna tid två mindre bostadshus samt en gästgivargård. Av dessa återstår endast ett bostadshus, vilket har renoverats kraftigt. I korsningen Norra och Östra Kyrkogatan uppfördes år 1905 en byggnad som kom att tjäna som folkhögskola och senare som kommunalkontor. Den i söder angränsande tomten var obebudd fram till 1967 då ett församlingshem uppfördes på platsen.

Av tomterna utmed Storgatan bebyggdes den västra vid 1800-talets slut med ett mindre bostadshus beläget i en stor trädgård. På 1960-talet ersattes detta av ett modernt affärskomplex.

De intilliggande tomterna, Herrljunga Nästegården 2:43, 29:1, bebyggdes vid tiden kring sekelskiftet med två likartade bostads- och affärshus i två plan. Byggnaderna som är uppförda i tidstypisk träpanelarkitektur har bakomliggande rektangulära gårdar bebyggda med ett flertal långa uthuslängor med stort miljömässigt värde. På den angränsande tomten i öster uppfördes på 1970-talet en modern livsmedelshall i ett plan.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga Nästegården 2:43, 29:1.

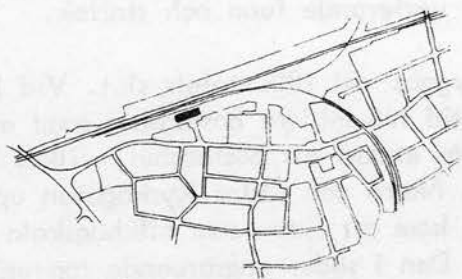
Herrljunga Nästegård 2:50,
Herrljunga kyrka.

Herrljunga medeltidskyrka låg fram till år 1865 norr om den äldre byn invid nuvarande prästgården. Samma år uppfördes en ny kyrkobyggnad mitt i det växande stationssam-

hället. Kyrkan byggdes i sten i tidstypisk Karl Johan stil med spirprydda hörntoureller och högt klocktorn.

Inventarierna från medeltidskyrkan flyttades till den nya kyrkobyggnaden. 1938 gjordes en genomgripande renovering av kyrkans inre.

Kyrkobyggnaden liksom omgivande miljö skyddas enligt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 november 1920.

Herrljunga 34:1, Herrljunga järnvägsstation.

På 1850-talet pågick arbetet med västra stambanan, Sveriges äldsta statsjärnväg. År 1858 öppnades sträckningen Värgårda - Falköping. Någon hållplats eller

station fanns ej i Herrljunga vid denna tid. Herrljunga anhalt tillkom först 1862 och fullständig station år 1863. Detta innebar ett revolutionerande steg för bygdens utveckling och ett helt nytt samhälle växte upp vid stationsområdet.

Stationshuset, en reverterad tegelbyggnad, har vid ett flertal tillfällen om- och tillbyggt, men dess karaktär har bevarats.

I bevaringsförslaget ingår Herrljunga 34:1, Herrljunga järnvägsstation.

FÖRTECKNING ÖVER SAMTLIGA UTVÄRDERADE OBJEKT.

Fastighets- beteckning	Kvarter	Tomt	Gatuadress	Gårdsnamn	Sida i utredn.
	Balder	1	Storg. 29		29
Herrljunga Nästeg. 2:14	Eken		Storg. 32		29
Herrljunga Nästeg. 2:56	Eken		Storg. 30		29
Herrljunga Nästeg. 2:60	Eken		Trädgårdsg. 1		29
Herrljunga Västerg. 3:64	Eken		Västergårdsg.		30
Herrljunga Nästeg. 2:88	Köpmannen		Storg. 46		31
Herrljunga Nästeg. 2:141	Mimer		Storg. 70	Stureskolan	31
Herrljunga 2:105	Nornan		Storg. 5	Hotell Fenix	32
Herrljunga Nästeg. 2:29	Tallen		Storg. 28		32
Herrljunga Nästeg. 2:43	Valkyrian		Storg. 23		33
Herrljunga Nästeg. 29:1	Valkyrian		Storg. 25		33
Herrljunga 34:1			Järnvägs- platsen	Herrljunga järnvägsstation	34
Herrljunga Nästeg. 2:50			Storg.	Herrljunga kyrka	34

Inv dat. 15.4.-77

Socken: Herrljunga Kommun: Herrljunga

Film n:r B736:3,4

Fastighet: kvarteret Balder

Ek kart bl: 7c 8h

Gårdsnamn: Storgatan 29

Koordinat:

Uppgiftslämnare:

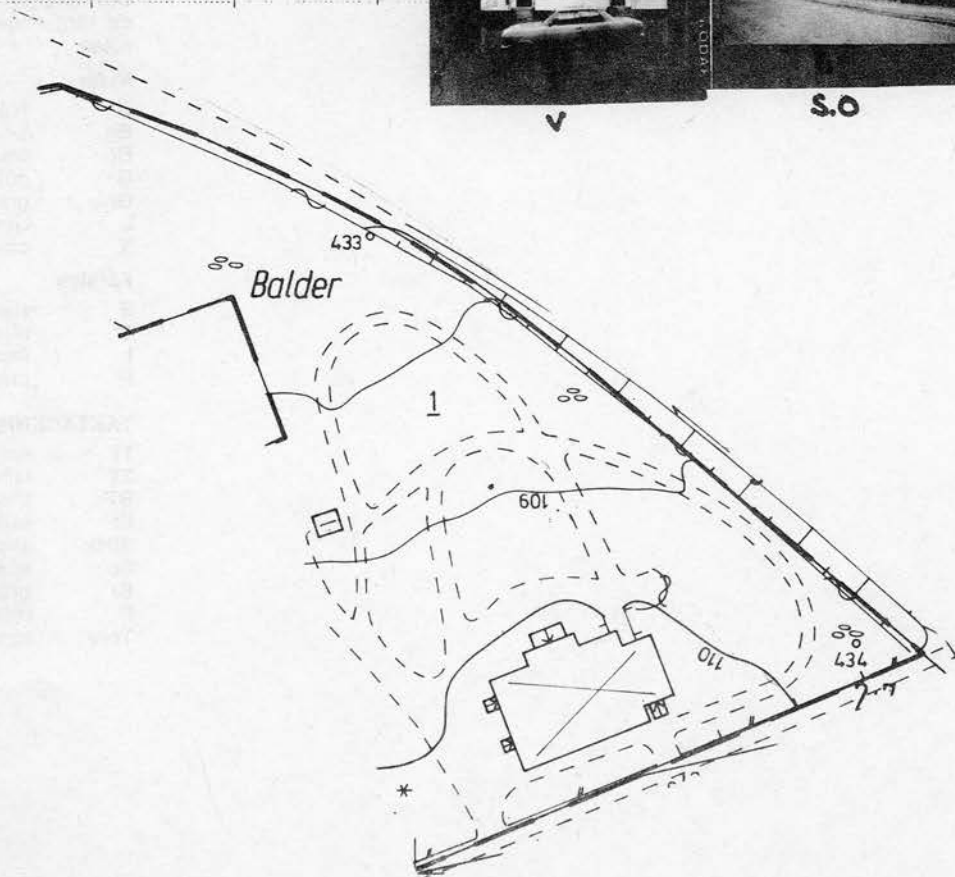
Större undersökning: JA / NEJ

Sign. AN

Anl. art + ev. ändr.: Bostadsfastighet

Litteratur:

Hus n:r	Husets funktion	Byggmtrl	Fasad mtrl	Färg väggar	Färg foder	Tak täckn	Uppg ålder	Trol ålder	Int. bes.	Anm.
I	Bostadshus	B	LSP/SFS LFS	OV	OV	2T	1901			Byggt & öster 1943
II										
III										
IV										
V										
VI										
VII	översikt:n.o.	översikt:n.o.		SV.		S				
VIII										
IX										
X										

FÖRKORTNINGAR TILL BYGGNADSBESKRIVNINGARNA

STOMMATERIEL

S	sten	Sv	skiftesverk
KS	konststen (Ytong, Mexi)	Rv	resvirke
Tg	tegel	B	bräder/plank
T	timmer	Btg	Betong
		Rg	Regelverk

FASADMATERIEL

SLL	stående locklistpanel		
SLP	stående lockpanel		
PFv	panel på förvandring		
LSP	liggande slät panel		
SSP	stående slät panel		
LFS	liggande fasspântpanel		
SFS	stående fasspântpanel		
LPS	liggande pärlspântpanel		
SPS	stående pärlspântpanel		
StockP	stockpanel		
Fjäll	fjällpanel		
Stick	stickor		
Rapp	rappning/revertering med bruk	FT	fasadtegel
Sprit	spritputs	Et	Eternit
Slät	slätputs	Pl	plast
Papp	papp	Al	aluminium

FÄRG OCH FÄRGTYP

FR Faluröd, röd slamfärg (specialförkortn.). Övriga färger anges med en kombination av två förkortningar, en för kulören och en för färgtypen. Om detaljer av byggnaden har avvikande färg anges detta efter snedstreck i rutan.

Kulör

B	blå	Gö	grön
Bg	beige	Rosa	rosa
Br	brun	R	röd
G	gul	S	svart
Grå	grå	V	vit
L	Ljus	M	Mörk
X	omålat eller avflagnat		

Färgtyp

S	slamfärg
O	oljafärg
I	impregneringsfärg
P	plastfärg

TAKTÄCKNING

1T	enkupigt tegel		
2T	tvåkupigt tegel		
BT	betongtegel		
Et	eternit eller liknande materiel		
Stick	stickor	H	halm eller strå
Sp	spån	Kopp	koppar
Br	bräder	Sk	skiffer
P	plåt	Papp	papp
Torv	torv	Pl	plast

LITTERATUR

Herrljungaboken. Falköping 1958

Jansson, Sverker, Kulturvård och samhällsbildning. Lund 1974

SOU 1973:27 Sanering III. Kulturhistoriskt värdefull bostadsbebyggelse.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Älvsborgs län VII. Uddevalla 1951.

Svenska gods och gårdar. Del XXIX. Västergötland. Älvsborgs län norra delen utom Dalsland. Uddevalla 1941.

Svenska stadsmonografier. Vänersborg, Alingsås, Trollhättan, Ulricehamn, Åmål med omgivningar. Stockholm 1959.

ÄLVSBORGS LÄNS MUSEIFÖRENING

Box 206, 462 01 Vänersborg